

Εικ. 11.— 40 κ.έ. γάλακτος βρασθέντος. 40 ccm gekochter Milch.

ZUSAMMENFASSUNG

Zur Untersuchung gelangte unverfälschte Kuhmilch. Es wurde untersucht auf Vitamin A, B₁, C und D. Für das Vitamin A ergibt sich ein Gehalt von 125 IE pro 100 ccm Milch. Durch die Pasteurisierung, das heisst, durch die Erwärmung eine halbe Stunde lang auf 64°C, nimmt der Gehalt an Vitamin A nicht ab; ebensowenig durch das Aufkochen der Milch, das heisst, durch die Erwärmung bis sich auf der Oberfläche der Milch reichlich Schaum gebildet hat.

Der Gehalt an Vitamin B₁ beträgt 14 IE pro 100 ccm Milch. Ein Unterschied zwischen frischer, pasteurisierter oder aufgekochter Milch lässt sich nicht feststellen.

Der Gehalt an Vitamin C beträgt 75 IE pro 100 ccm Milch. Pasteurisierte oder aufgekochte Milch enthält praktisch kein Vitamin C.

Der Gehalt an Vitamin D beträgt 4-5 IE pro 100 ccm Milch. Ein Unterschied zwischen frischer, pasteurisierter oder aufgekochter Milch lässt sich nicht feststellen.

Vom Standpunkt der öffentlichen Hygiene, muss immer dringend empfohlen werden, die Milch vor dem Gebrauch aufzukochen. Auf dieser Weise besteht die Sicherheit, dass die pathogenen Keime abgetötet werden. Für die sogenannte Pasteurisierte Milch besteht zur Zeit keine Staatliche Kontrolle, so dass der Genuss dieser Milch nicht zu empfehlen ist.

Aus dem Pharmakologischen Institut der Universität Athen.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΠΡΟΣΕΔΡΟΥ ΜΕΛΟΥΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ. — 'Ανασκευή παρερμηνείας 'Ομηρικοῦ τινὸς στίχου ναυτικῆς ἐννοίας*, ὑπὸ Στυλ. Ἐμμ. Λυκούδη.

Ἐχω τὴν τολμηρὰν ἴσως δὲ καὶ πεπλανημένην γνώμην, ὅτι τὰ 'Ομηρικὰ ἔπη θὰ ἀπεδίδοντο καὶ πληρέστατα καὶ σαφέστατα, ἂν τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν ἐπελαμβάνοντο οὐχὶ μόνον ἐξ ἐπαγγέλματος λογιώτατοι, στοιβάζοντες ἐσθ' ὅτε λέξεις ἐπὶ

* STELIO EMM. LYCOUDIS.—Réfutation d'une fausse interprétation d'un vers Homérique de sens nautique.

λέξεων ἐνίων τῶν ὁποίων δὲν κατέχουσι τὴν οὐσιαστικὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ καὶ εἰδικῆς μορφώσεως ἄτομα πάντως ὅμως ὀμηρισταί.

Νομίζω δηλαδή, ὅτι οὐδὲν θὰ ἀπέδιδε καλλίτερον, παρὰ τὴν συνεργασίαν γραμματικῶν μετὰ ἀρχαιολόγων καὶ δὴ τῶν τοῦ «πεδίου» τοιούτων ἀλλὰ καὶ μετὰ ἐπιτελῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ, τοὺς στίχους τῆς Ἰλιάδος, ἢ εἰς τοὺς ὁποίους ἀψογος ἐκλογή τῶν προσφῶρων λέξεων ἀπὸ ἀπόψεως ἐννοίας των, ὡθεὶ Ναπολέοντα τὸν Μέγαν νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς γραμματεῖς του, συγγραφεῖς καὶ αὐτοὺς ἐποποιίας ἡμιθέου, «soyez exactes et véridiques comme Homère»¹.

Διὰ τὴν Ὀδύσειαν ὅμως νομίζω ὅτι πρὸς τῆς αὐτῆς συνεργασίαν θὰ ἔδει νὰ μετεῖχον, ἀντὶ ἐπιτελῶν τοῦ στρατοῦ, ὀμηρισταὶ ναυτικοὶ τῆς ὀλκῆς τοῦ ναυάρχου τοῦ Jurien de la Gravière, τοῦ Serres, τοῦ Jal, τοῦ Barras, τοῦ Fournier, τοῦ ἰταλοῦ ναυάρχου Fingati, τοῦ ἰδιοῦ μας πλοιάρχου Παλάσκα. Διότι, ὅπως ἐννοήσῃ τις τὸν ναύτην—Ὀμηρον δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι λογιώτατος μόνον, ἀλλὰ καὶ ναύτης ἔμπειρος συγχρόνως· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίστροφον ἀληθεύει κατ' ἐμὲ ἐξ ἴσου: ἐὰν δηλαδὴ οἱ ἐρμηνευταὶ τῆς Ὀδυσσεΐας λογιώτατοι, εἶχον φορέσει ἐπὶ μακρὸν τὴν «μπελλαμάναν»² τοῦ ναύτου πρὶν περιβληθῶν τὴν ρεδιγκόταν τοῦ καθηγητοῦ, θὰ ἀπέδιδον τοὺς στίχους τῆς Ὀδυσσεΐας πιστῶς καὶ ἀψόγως ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους. Καὶ μοῦ μένουν ἀλησμόνητα τὰ ὅσα ἀπὸ τοῦ μαθητικοῦ θρανίου ἤκουον, μετὰ περισσῆς εἰλικρινείας ὁμολογούμενα παρὰ τῶν ἡγιασμένης μνήμης καθηγητῶν μου, δεινῶν ἐν τούτοις Ἑλληνιστῶν³, ὁσάκις ἢ παρ' αὐτῶν πιστῆ μετάφρασις στίχου τινὸς τῆς Ὀδυσσεΐας δὲν τοὺς ἱκανοποιεῖ ἀπὸ ἀπόψεως ἐννοίας: ὅτι μετέφραζον τὸν στίχον πιστῶς, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸν κατανοοῦν· ὅτι ὁ Ὀμηρος ἐγνώριζε τί ἐνόει δι' αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐγνώριζαν τί ἤθελεν ἐκεῖνος νὰ εἴπῃ· ὅτι ἡμεῖς οἱ μαθηταί, δεόν νὰ θεωρῶμεν ὡς ἀπολύτως ἀκριβὲς πᾶν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, διότι δὲν εἶναι ταῦτα οἷα τὰ παρούσά ζουσι τινὲς τῶν γραμματικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν, πρὸ τῆς ὑπὸ τῆς σκαπάνης ἐπαληθεύσεως, οἱ ἀρνούμενοι τὴν ὑπόστασιν τῆς Τροίας καὶ τοῦ Ὀμήρου, ἀπλῆ δηλαδὴ παράταξις διηγημάτων καὶ θρύλων δυναμένων ἐνίοτε νὰ προκαλέσωσι καὶ

¹ Τὴν Ἰλιάδα ἐθεώρουν ὡς πολῦτιμον στρατιωτικὸν σύγγραμμα καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας καὶ ὁ Κλεομένης καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης. Πρβλ. ΑΙΔΙΑΝΟΥ, *Ποικ. ἱστορ.*, Π, λη'. — ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, Βίος Ἀλκιβιάδου. Μόλις δὲ κατὰ τὴν διόρθωσιν τῶν δοκιμίων ἐπληροφορήθην, ὅτι ὁ στρατηγὸς ΒΙΚΤΩΡ ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ συνέγραψεν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο (ἐκδ. Δημητράκου 1935) καὶ ὑπὸ τίτλον «Ἰλιάς καὶ Τρωϊκὸς πόλεμος», βαθύτατον ἔργον.

² Κοινὴ ὄνομασίς τοῦ, χειμερινοῦ ἐξ ἐριούχου καὶ φερνοῦ ἐκ βαμβακίμου ὑφάσματος, χιτωνίσκου τοῦ ναύτου, vareuse δὲ γαλλιστὶ λεγομένου. Ἰδ. Α. ΠΑΛΑΣΚΑ, *Γαλλοελλην. Λεξ. ναυτ. ὄρων*, εἰς λέξ. ταύτην.

³ Τοὺς Ἀνδρέαν Κεφαλληνόν, Γεώργ. Γραμματικόπουλον, Δημήτρ. Κυριακόπουλον, Ι. Κοφινιώτην καὶ τὸν προγυμνάσαντά με πατέρα μου.

ὕπνηλιαν, ἀλλὰ συγκομιδὴ ἄφθοτος καὶ πηγὴ ἀκένωτος πληροφοριῶν ἀκριβεστάτων, ὧν τὴν σκοπιμότητα οὐδόλως ἠδίκησεν ἢ πρὸς ἐκλαίκευσίν των ποιητικὴ περιβολή¹.

Εὐεξήγητος δὲ εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν ἔνιοι τῶν στίχων τῆς Ὀδυσσεΐας, εἶναι ἀκατάληπτοι ὑπὸ τῶν γραμματικῶν ἢ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος φιλολογοῦντων. Ἡ Ὀδύσεια, ὡς ἀπεδείχθη—μεταξὺ ἄλλων καὶ παρὰ τοῦ Victor Bérard εἰς δίτομον συγγραφὴν του² ἐκ τῶν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἀρίστων, ἃς δύναται τις νὰ συναντήσῃ—εἶναι ποιητικῶς ἠλληγορημένη καὶ διασκευασμένη «ἡδονῆς καὶ τέρψεως χάριν»³ πλήρης σειρὰ «ναυτιλιακῶν ὁδηγιῶν» τῆς Μεσογείου, παρέχουσα τὰς ἐξείς τῆς ναυτιλίας, τὰς τότε περὶ τοῦ κόσμου θεωρίας, τὰ πρὸς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον συναφῆ, πάντα δὲ ταῦτα ἀντληθέντα βεβαίως ἐξ ἀντικειμενικῶν παρατηρήσεων Φοινικῶν θαλασσοπόρων ὡς τοιαύτη λοιπόν, δὲν ἠδύνατο νὰ ᾗ ἀπολύτως καταληπτὴ ὑπὸ σοφῶν μὴ κατόχων ὅμως γνώσεων ναυτιλίας ἢ ναυτικῆς γεωγραφίας καὶ δὴ ἐξ ἀντιλήψεως αὐτόππου. Διὰ τοῦτο, περικοπῶν τινων τῆς Ὀδυσσεΐας τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν, ἀντελήφθη οὐχὶ ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν καθηγητῶν μου, ἀλλ' ὅταν μετὰ δεκαπενταετίαν, ἔχων τὴν ναυτικὴν πεῖραν, ἐνετρύφων εἰς τὰς τολμηρὰς ἀλλ' ἐν μεγάλῳ αὐτῶν μέρει ὁμοιαληθεστάτας ἐρμηνείας, ἃς παρέχει τὸ προμνησθὲν θαυμάσιον ἔργον τοῦ V. Bérard· διότι δὲν ὑπῆρξεν οὗτος μόνον ἐκ τῶν «Ὀμηρικωτέρων τοῖς ἔπεσιν ἀκολουθούντων» ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μελετησάντων ἀπὸ πλοίου καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου καὶ τὰ πελάγη τῆς ἀπὸ τῆς Ὀμηρικῆς πλευρᾶς, ἐπιζητήσας τὴν προσαρμογὴν τῆς ἐννοίας τῶν στίχων πρὸς τὰ πράγματα. Οὕτω ἐπέτυχε διὰ πλεῖστα ἐκείνων ἅτινα ὡς περιγηθῆεις ἠδυνήθη νὰ ἀντιληφθῆ, ἀπέτυχε δὲ ἐκεῖ ὅπου εἶχε τὸν λόγον ἢ ναυτικὴ τέχνη· διότι διάφορον πολὺ τὸ ταξειδεύειν τοῦ ναυτίλλεσθαι.

Μία τῶν περικοπῶν ἐκείνων εἶναι ὁ στίχος, ὃν ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ ἰδίᾳ πρὸς

¹ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, *Γεωγραφικά*, Α, 18 καὶ 19: «Ἄλλ' οὐδὲ τὰ σύνεγγυς μόνον... ἀλλὰ καὶ τῶν ἄπορον πολλὰ καὶ δι' ἀκριβείας Ὀμηρος καὶ μᾶλλον γε τῶν ὕστερον μυθολογεῖται, οὐ πάντα τερατευόμενος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπιστήμην ἠλληγορῶν ἢ διασκευάζων ἢ δημαγωγῶν ἄλλα τε καὶ τὰ περὶ τὴν Ὀδυσσεύς πλάνην, περὶ ἧς πολλὰ διαμαρτάνει τοὺς τ' ἐξηγητὰς φλυαροὺς ἀποφαίνων καὶ αὐτὸν τὸν ποιητὴν... Καὶ πρῶτον ὅτι τοὺς μύθους ἀπεδέξαντο οὐχ' οἱ ποιηταὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ αἱ πόλεις πολὺ πρότερον καὶ οἱ νομοθέται τοῦ χρησίμου χάριν, βλέψαντες εἰς τὸ φυσικὸν πάθος τοῦ λογικοῦ ζώου· φιλειδύμων γὰρ ὁ ἄνθρωπος, προοίμιον δὲ τούτου τὸ φιλόμυθον· ἐντεῦθεν οὖν ἄρχεται τὰ παιδία ἀκροᾶσθαι καὶ κοινωεῖν λόγων ἐπὶ πλεῖον. Αἴτιον δ', ὅτι καινολογία τις ἔστιν ὁ μῦθος οὐ τὰ καθεστηκότα φράζων ἀλλ' ἕτερα παρὰ ταῦτα· ἡδὺ δὲ τὸ καινόν, ὃ μὴ πρότερον ἔγνω τις· τοῦτο δ' αὐτὸ ἔστι καὶ τὸ ποιοῦν φιλειδύμονα. Ὅταν δὲ προσῆ καὶ τὸ θαυμαστόν καὶ τὸ τερατώδες, ἐπιτείνει τὴν ἡδονήν, ἢ περὶ ἔστι τοῦ μανθάνειν φίλτρον. Κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀνάγκη τοιοῦτοις δελέασαι χρῆσθαι, προϊούσης δὲ τῆς ἡλικίας ἐπὶ τὴν τῶν ὄντων μάθησιν ἄγειν, ἤδη τῆς διανοίας ἐρρωμένης καὶ μηκέτι δεομένης κολάκιων...».

² Les Phéniciens et l'Odyssee, ἐνδ. Armand Colin, Παρίσι, 1902.

³ ΣΤΡΑΒΩΝ, αὐτ. Α, 30.

καταδήλωσιν τῆς ὥρας τοῦ ἀπόπλου ἰστιοπλοῦσοντος πλοίου: «δύσετό τ' ἥλιος σιόωντό τε πᾶσαι αἱ ἀγυαί». Καί μᾶς ἔλεγεν ὁ εἰλικρινῆς μας γυμνασιάρχης «τί τὸ »ώραῖον τάχα νὰ εὑρισκεν ὁ Ὅμηρος εἰς αὐτὸν τὸν στίχον, "ἔδυσεν ὁ ἥλιος καὶ ἐσκο» τείνιασαν πάντες οἱ δρομίσκοι,, διὰ νὰ τὸν χρησιμοποιῇ ἕξ-ἑπτὰ φορές εἰς τὴν » Ὀδύσειαν¹, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰλιάδα οὐδὲ μίαν· καὶ ὅμως, θὰ ὑπάρχη ἀσφαλῶς κάποιος » λόγος, ἀλλ' ὁ ὁποῖος μοῦ διαφεύγει!». Πράγματι δὲ αὐτὸν τὸν λόγον μόνον ὁ ταξειδεύων δύναται νὰ ἐννοήσῃ, ἐφ' ὅσον ἔχει τὴν ἰδιοφυῖαν νὰ ἀντιλαμβάνεται μὲ ναυτικὸν ὄμμα τὰς ἰδιοτροπίας τῶν ἀκτῶν καὶ τῆς μετεωρολογίας των· διότι διὰ τῆς περιφράσεώς του ταύτης ὁ ποιητὴς ἐννοεῖ τὴν ὥραν καθ' ἣν ἔχει πλέον ἐκλείπει τὸ λυκόφως καὶ ἐκδηλοῦται ἡ ἀπόγειος αὔρα².

Ἀνάλογοι ἦσαν, μεταξὺ ἄλλων, αἱ ἀπορίαι τῶν καθηγητῶν μας, διὰ τοὺς χαρακτηρίζοντας τὸν Ἄτλαντα στίχους, ἐν τῇ περὶ θεῶν ἀγορᾶς καὶ Ἀθηναῶν παραινέσεως πρὸς Τηλέμαχον ραψωδία:

..... ἔχει δέ τε κίονας αὐτὸς
μακράς, αἱ γαῖάν τε καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχουσιν³.

καθὼς καὶ διὰ τοὺς στίχους τοὺς περιγράφοντας ὡς πλωτὴν τὴν Αἰολίην νῆσον, ἐν τῇ περὶ τῶν περὶ Αἰόλου καὶ Λαιστρυγόνων καὶ Κίρκης ραψωδία:

Αἰολίην δ' ἐς νῆσον ἀφικόμεθ', ἔνθα δ' ἔναιεν
Αἴολος Ἰπποτάδης, φίλος ἀθανάτοισι θεοῖσιν,
πλωτὴ ἐνὶ νήσῳ· πᾶσαν δὲ τέ μιν πέρι τεῖχος
χάλκεον ἄρρηκτον, λισσὴ δ' ἀναδέδρομε πέτρη⁴.

¹ β, 388, γ, 487, γ, 497, ο, 185, ο, 296, ο, 471.

² Πρβλ. ἀνακοίνωσίν μου ἀπὸ 13 Μαρτίου 1938 ὑπὸ τίτλον «Δύο σοβαραὶ γεωγραφικαὶ πλάναι ἀναζητητῶν τῆς ταυτότητος τῆς Ὀμηρικῆς Ἰθάκης», εἰς *Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν*, 13, 1933, σ. 224.

³ Ὀδύσεια, α, 53.—O V. BERARD, (αὐτ. I, 244) ἐξηγεῖ, ὅτι ὁ περὶ Ἄτλαντος θρύλος ἦτο ἀλληγόρημα τοῦ πολυαἰχμοῦ τὴν κορυφὴν βουνοῦ τῆς Μαυρουσίας, τοῦ τανῦν Monte de las Monas τοῦ Μαρόκου (ἀραβ. Jebel Musa, ἀρχ. Ἀβύλη στήλη καὶ Ἀβύλιξ), ὕπερ μετὰ τοῦ κατάντικου ὀρθοπάγου, τοῦ τανῦν Γιβραλτάρ (ἀρχ. Κάλπη), συνίστων τὰς «Ἡρακλείους Στήλας»· τὸ σχῆμα τοῦ βουνοῦ ἐκεῖνου καὶ αἱ κορυφαὶ του αἱ κατὰ τὰς συννεφείας ἀποκρυπτόμεναι εἰς τὰ μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ ἀπλούμενα νέφη, παρῆγον εἰς τοὺς ἐξωκεανίζοντας Φοίνικας ἐντύπωσιν στήλης ὑποβασταζούσης τὸν ἐκ νεφῶν οὐράνιον θρόνον (ἴδ. εἰς *Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείαν*, ἄρθρον μου Ἀπερχίλλ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ εἰκόνα).

⁴ κ, 1. Πρόκειται περὶ τῆς, ἐχούσης ἡφαιστειὸν ἐν ἐνεργείᾳ, νήσου Στρομόπολι (ταν. Stromboli· μετάφρασις τῆς ἐτέρας τῶν ἀρχαίων ὀνομασιῶν τῆς Στρογγύλη) τῆς ΒΑ πλευρᾶς ἐν τῇ συστάδι τῶν Λιπάρων τῇ Βορ. τῆς Σικελίας. Καθὼς ἐξήγησεν ὁ SPALLANZANI (*Voyages, Deux Siciles*, II, 57, 77, 233-234, III, 1 κέξ.) καὶ κατόπιν ὁ V. BERARD, αἱ ἀπὸ τοῦ ἡφαιστείου ἐλαφρόπετραι, συγκεντροῦνται ἐπιπλεύουσαι καὶ ὑπὸ τῶν ρευμάτων ὠθούμεναι (πρβλ. ΣΤΡΑΒ., αὐτ. II, 614) εἰς μεγάλην περὶ τὴν νῆσον ἕκτασιν, συγκατατοῦσι τὰς ἀπὸ τοῦ κρατῆρος κόνεις σκωριῶν καὶ θείου· οὕτω ἐμφανίζεται ἡ νῆσος ὡς ἐπιπλεύουσα καὶ οἶονεῖ ἐπὶ πελωρίας σχεδίας φερομένη, παράδοξον θέαμα, ὕπερ εἶδον κατὰ Ἰούνιον τοῦ

Ἄλλ' ἄς ἔλθω ἤδη εἰς τὰς τρεῖς λέξεις, τῆς παρερμηνείας τῶν ὁποίων ἡ ἀνασκευὴ ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς παρούσης ἀνακοινώσεώς μου καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ τρεῖς τελευταῖαι τῶν, ἐν τῇ περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι ραψῳδία, ἀκολούθων στίχων¹:

Νῆσος ἔπειτά τις πολυκλύστω ἐνὶ πόντῳ
Αἰγύπτου προπάροιθε, Φάρον δὲ ἐκικλήσκουσιν,
τόσσον ἄνευθ' ὅσσον πανημερὴ γλαφυρὴ νηῦς
ἦνυσεν, ἧ λιγὺς οὖρος ἐπιπνεΐησιν ὄπισθεν·
ἐν δὲ λιμὴν εὖορμος, ὄθεν τ' ἀπὸ νῆας ἔϊσας
ἐς πόντον βάλλουσιν, ἀφυσσάμενοι μέλαν ὕδωρ.

Κοινότατος ὢν καὶ περιστατικὸς τῶν ἐπῶν τῆς Ὀδυσσεΐας μελετητῆς, μόνον δ' ὅποτε ἀνάγκη τις πρὸς μελέτην ἄλλην μὲ ὠθεῖ ὅπως συμβουλευώμαι ὠρισμένα αὐτῶν, εὐρέθην πρὸ τῶν ἀνωτέρω στίχων, ὅτε συνέλεγόν ποτε εἰδήσεις διὰ τὸ πόννημά μου «Ἱστορικὸν περὶ τῶν φάρων τῶν Ἑλληνικῶν ἀκτῶν, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἕως σήμερον»². Οἱ στίχοι δὲ οὗτοι, ὧν ἡ ἔννοια ἀφορᾷ, καθαρῶς ἀποκλειστικῶς καὶ ἐντόμως, εἰς τὴν ναυτικὴν γεωγραφίαν καὶ εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην, πολλαχῶς ἐπεκρίθησαν καὶ διαφερόντως ἠρμηνεύθησαν, ἐξαιρέσει, τοῦτο δὲ τὸ παραδοξώτατον, τῶν τριῶν λέξεων «ἀφυσσάμενοι μέλαν ὕδωρ».

Ἐπεκρίθη λ. χ. ὁ ποιητῆς, ὡς ὑπερβολικώτατα καὶ ἀνακριβέστατα καθορίσας τὴν ἀπόστασιν τῆς νήσου ἀπὸ τῆς αἰγυπτίας ἀκτῆς, ὡς ἴσην πρὸς τὸ ἐντὸς ἡμεροναυκτίου διανυόμενον διάστημα παρὰ πλοίου οὐριοδρομοῦντος ὑπὸ ἄνεμον «λαμπρόν»³, ἐνῶ 1896 ἀπὸ τοῦ Φωρηκτοῦ «Υἶδρα», παραπλεύσαντος τὴν νῆσον ἀπεγγύς, κατὰ τινὰ πρὸς Λιβύρον πλοῦν του. Οἱ αὐτοὶ προμνησθέντες συγγραφεῖς παρέσχον τὴν ἐξήγησιν, ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν ἐπικλινῶν κλιτύων τοῦ ὀρθοπάγου τοῦ ἠφαιστείου ἀποφυγεῖσαι λάβαι καὶ μεταλλικαὶ ὕλαι, ἐμφανίζουσιν, διὰ τὴν στιλπνότητά των, τὴν νῆσον περιβεβλημένην ἀδιάρρηκτον τεῖχος μεταλλικόν, ὡς ὁ Ὅμηρος ἀλληγορεῖ.

¹ Ὀδύσσεια, δ, 354.—Ὡς γνωστόν, ἡ Φάρος ἐξετείνετο ἐπὶ 17 ναυτικά στάδια, ἀπὸ τῆς ΝΔ πρὸς ΒΑ ἄκρην τῆς, πρὸ τῆς ὁποίας ἦτο νησίδιον, τὸ ἐφ' οὗ τὸ Φρούριον τοῦ σουλτάνου Qayt Bây τὸ ἀνεγερθὲν ἐπὶ τῶν θεμελιῶν τοῦ περιωνύμου φάρου τῆς Ἀλεξανδρείας (πρβλ. VAN BERCHEM ἐν Mem. miss. arch. Franç. au Caire τ. XIX), ὅστις ἀνεγειρόμενος ἐπὶ τῶν βασιλειῶν Πτολεμαίου Σωτῆρος καὶ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 296 ἕως τοῦ 280 π. Χ., ἐλειτούργει μέχρι τῆς 8 Αὐγούστου 1303 ὅτε ἐβλάβη ὑπὸ σεισμῶν, καταρρεύσας τῇ 1326. Ἀκατοίκητος ἡ νῆσος μέχρι τῆς, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἐνώσεώς τῆς πρὸς τὴν Ἀλεξανδρείαν διὰ τοῦ «ἑπτασταδίου χώματος» (331 π. Χ.), ἀπωκίσθη τότε ὑπὸ Αἰγυπτίων, ἐγκαταστησάντων πειρατήριον κατὰ τῶν ἐξοκελλόντων πλοίων. Προσκειμένη πρὸς τοὺς βασιλεῖς, τὴν ἠρήμωσεν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, συνοικίσας αὐτὴν διὰ νέων ἐποίκων. Αἱ κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τοῦ ἑπτασταδίου προσεπιχώσεις, τὴν μετέβαλλον ὅλον ἐν εἰς χερσονησίδα καὶ οὐδὲν δύναται τις τανῦν νὰ διακρίνη, τὸ ὑπομνημῖσκον ὅτι ὑπῆρξέ ποτε νῆσος. Ras-at-Tin (= «χερσόνησος τῶν σύκων») τανῦν ὀνομαζομένη, εἶναι ὁ τόπος τῶν τελωνείων τῆς Ἀλεξανδρείας, τῶν δεξαμενῶν καθαρισμοῦ πλοίων, τοῦ ναυστάθμου, τῶν στρατώνων καὶ τῶν στρατιωτικῶν νοσοκομείων.

² Ἀθῆναι, 1917-1918. Ἀνάτυπον ἀπὸ τῆς *Ναυτικῆς Ἐπιθεωρήσεως* τῶν ἐτῶν τούτων.

³ Πρβλ. ΣΤΥΛ. ΕΜΜ. ΛΥΚΟΥΔΗ, «Ἐπὶ ἀρχαιοτάτου τινὸς προτύπου ναυτικοῦ διάρματος», εἰς *Πραγμ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν*, Ζ, ἀριθ. 1, σ. 9.

πραγματικῶς ἦτο αὕτη κατὰ πολὺ βραχυτέρα. Ἀληθοφανεστάτη ὅμως εἶναι ἡ τοῦ Στράβωνος ὑπὲρ τῆς Ὀμηρικῆς εἰδήσεως συνηγορία, καθ' ἣν ὁ ποιητὴς ὀρίζει τὴν ἀπόστασιν οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐγγυτάτης τῆ νήσου ἀκτῆς—δηλαδὴ τῆς τῆς Ρακώτιδος, ὅπου ἀνηγέρθη ἡ Ἀλεξάνδρεια—ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Κανωβικοῦ στομίου τοῦ Νείλου¹, ὃν ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς ὀνομάζει «Αἴγυπτον»². Ἀντιθέτως, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρήσῃ τις, οὐδὲ πιθανοφανεῖς, ἄλλην ἐξήγησιν τοῦ Στράβωνος καὶ παραπλησίαν τοῦ Πλινίου, καθ' ἧς λόγῳ τῶν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ καταφερομένων ἰλύων τὸ Δέλτα του ὀλονέν προχωρεῖ πρὸς τὴν θάλασσαν³, παραμορφῶσαν τὴν ἀκτογραμμὴν καὶ βραχύναν τὴν ἀπόστασιν· ἡ μαρτυρία τοῦ Σκύλακος⁴, μόνον κατὰ 350 ἔτη μεταγενεστέρου τοῦ Ὀμήρου ὡς φέρεται, ἀποκλείει πᾶσαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως ἐρειδομένην ἐξήγησιν.

Ἐπεκρίνετο δὲ ὡσαύτως ὁ ποιητὴς, ὡς ἀναφέρων τὴν νῆσον ἔχουσαν λιμένα, ἐνῶ λιμένες ἐσχηματίσθησαν ὑπ' αὐτὴν, μόνον ἀφ' ἧς ἠνώθη αὕτη πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ τοῦ «Ἑπτασταδίου», ὁ Μέγας λιμὴν ἀνατολικῶς αὐτοῦ καὶ ὁ Εὐνόστου λιμὴν δυτικῶς, ἐπικοινωνοῦντες ἀμοιβαίως διὰ δύο γεφυρωμένων ὑπὸ τὸ Ἑπταστάδιον διὰ πλων⁵. Δὲν νοεῖ ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς «λιμένα» ὑπὸ τὴν ἐπικρατήσασαν τοῦ ὕρου ἔνοιαν, ἀλλὰ ἔκτασιν ὑπήνεμον ὡς πρὸς τὸν ἐπικρατέστερον ἄνεμον—τὸν Βορρᾶν ἐν τῇ προκειμένη περιπτώσει—καὶ οὐσαν πρόσφορον πρὸς ἀσφαλῆ ἀγκυροβολίαν⁶—«εὐορμον»—πλοίων· πράγματι δέ, ὑπὸ τὴν νοτίαν ἀκτὴν τῆς νήσου, προσεφέρετο τὸ μόνον διὰ χειμαζόμενα πλοῖα καταφύγιον, ἀπὸ Παραιτωνίου Λιβύης (ταν. Mersa Berek) μέχρις Ἰόππης (ταν. Jaffa)⁷, δι' ὃ καὶ Κλαύδιος ὁ Πτολεμαῖος ὀνομάζει τὴν Φάρον «λιμένα

¹ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, Γεωγραφικά, Α, 30.

² Ὀδύσεια, Ο, 257, Ρ, 427.

³ ΣΤΡΑΒ., αὐτ. ΙΒ, 536: «... τοῦ Νείλου προσεξηπειροῦντος αἰετὴν τὴν θάλατταν τῇ προσχῶσει...».

⁴ ΣΚΥΛΑΚΟΣ ΚΑΡΥΑΝΔΕΩΣ, *Περίπλους*, Λιβύη-Ἀδυρμαχίδαί, § 107: «... ὁ δὲ ἀνάπλους εἰς τὴν λίμνην βραχὺς ἐκ Φάρου». Πρὸκειται δὲ περὶ τῆς λίμνης Μαρεώτιδος, τῆς ἐλάχιστα ἐνδὼ τῆς ἀκτῆς.

⁵ ΣΤΡΑΒ., Γεωγραφικά «... τὸ δὲ [Ἑπταστάδιον] χῶμά ἐστιν ἀπὸ τῆς ἡπείρου γέφυρα ἐπὶ τὴν νῆσον [Φάρον] κατὰ τὸ ἐσπέριον αὐτῆς μέρος ἐκτεταμένη, δύο διάπλους ἀπολείπουσα μόνον εἰς τοῦ Εὐνόστου λιμένα καὶ αὐτοὺς γεγεφυρωμένους...» κτλ. εἰς ΙΖ, 792-794.

⁶ Ὁ ὕρος τῆς ἐπισήμου ναυτικῆς γλώσσης, ὅστις θὰ ἀπέδιδε καλλίτερον τὸν Ὀμηρικόν, εἶναι ὁ ἀπὸ τοῦ Στράβωνος ληφθεὶς «Πρόσορμος» γαλλ. port de relâche, ἀγγλ. port of refuge. Ὁ Ἀρριανὸς παρέχει ἀντιστοίχως τοὺς «ἀποδρομή», (κοιν. «λιμάνι γιὰ πόδισμα», «γιὰ ποδισιά»), «ἀπήνεμον» (κοιν. «ἀπάγγιο»), «καταφυγή» (κοιν. «σταβέντο-πόρτο»), καὶ «καταγωγή», ἄλλοι δὲ καὶ τοὺς «ἐωγή» καὶ «ἐπιωγή»· πλὴν οὐδεὶς παραστατικώτερος τοῦ τῆς κοινῆς ναυτικῆς γλώσσης «καρβοστάσι» τοῦ ἀναμφισβητήτως βυζαντινῆς προελεύσεως, ἐξελιχθέντος δὲ καὶ εἰς τοπωνυμίαν τοιοῦτων ἀγκυροβολίων, λ. χ. τοῦ ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Ἀραῶς ἐν Ἠλίδι, τοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τῆς νήσου Φολεγάνδρου κ. ἄ.

⁷ ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ, *Βιβλιοθήκη ἱστορική*, Α', λα': «... Ἀπὸ Παραιτωνίου Λιβύης ἔως Ἰόππης τῆς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίας, ὄντος παράπλου σταδίων σχεδὸν πεντακισχιλίων, οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἀσφαλῆ λιμένα πλὴν τῆς Φάρου. Χωρὶς δὲ τούτων, ταινία παρ' ἄλλων σχεδὸν τὴν Αἴγυπτον παρῆκει,

Αιγύπτου πάσης»¹.

Τὴν δὲ φράσιν «ὄθεν τ' ἀπὸ νῆας εἴσας ἐς πόντον βάλλουσιν» ἄλλοι ἄλλως ἡρμήνευσαν. Τάσσομαι πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ «εἴσας νῆας» διὰ τοῦ «ἰσοζύγα πλοῖα» δηλαδή μὴ ἐμφανίζοντα—λόγω ἐπιμελοῦς τοῦ φορτίου των, ἢ τοῦ ἔρματός των, στοιβασίας—κλίσειν πρὸς οὐδετέραν τῶν πλευρῶν. Ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν ὅμως τοῦ «ἐς πόντον βάλλουσιν» ἀνευδοιάστως πιστεύω, ὅτι ὁ ποιητῆς δὲν νοεῖ «καθέλκουσιν εἰς τὴν θάλασσαν» ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ἑρμηνευτῶν δέχονται, ἀλλὰ «ξανοίγονται στὸ πέλαγος» ἢ «πέρνουν τὸ πέλαο» κατὰ τὰς ἐκφράσεις τῆς κοινῆς τῶν ναυτικῶν μας γλώσσης, ἢτοι «ἐξανάγουσιν εἰς τὸ πέλαγος» κατὰ τὴν ἐπίσημον ναυτικὴν γλῶσσαν, τοῦ ἐν τῇ Ὀμηρικῇ φράσει ῥήματος, ἔχοντος τὴν σημασίαν τοῦ «ἐξανάγω» ἢ τοῦ «μετεωρίζομαι» τῶν ἀρχαίων, ἢ τοῦ, πιστὴν ἐκείνου μετάφρασιν ἀποτελοῦντος, γαλλικοῦ ὄρου «mettre en mer» ἢ τοῦ «gagner le large»² καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ὄρου «to gain the offing». Πράγματι δὲ ἀπὸ τῆς Φάρου καὶ πέραν, ἀναπεπταμένον καὶ ἐλευθέρον ἀπλοῦται τὸ Αἰγύπτιον πέλαγος³.

Παραδόξως ὅμως, παρ' οὐδενὸς τῶν ἑρμηνευτῶν ἐτέθη ἐν ἀμφιβόλῳ, ἢ ἀκριβῆς, ἔννοια τῶν τριῶν λέξεων «ἀφυσσάμενοι μέλαν ὕδωρ». Πάντες, σύμφωνοι, ὅτι ἦτο ἢ φράσις αὕτη σχετικὴ πρὸς ἐφοδιασμὸν εἰς πόσιμον ὕδωρ πλοίου ἐτοιμαζομένου πρὸς ἀπόπλουν, τὴν ἀπέδωκαν διὰ τῆς «ἀφοῦ ὑδρεύσωσι μέλαν (;) ὕδωρ» ἢ «ἀφοῦ ὑδρεύσωσιν ἀπὸ βαθείας πηγῆς». Ἡ τοιαύτη ὅμως τῶν ἑρμηνευτῶν συμφωνία, ὠφέλιετο, οὐχὶ εἰς τὸ ὅτι εἶχον οὗτοι ἑρμηνεύσει ὀρθῶς, ἀλλὰ, ἀντιθέτως, εἰς τὸ ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην εἶχον ὑποπέσει ἅπαντες οὗτοι. Ἐλπίζω λοιπόν, ὅτι δὲν θέλω κριθῆ ὅτε ἀδικαιολόγητος οὔτε ματαιόσυχος, ἐπιλαμβανόμενος διὰ τῆς παρούσης ἀνακοινώσεως, τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἑρμηνείας τῶν τριῶν τούτων λέξεων τῆς Ὀδυσσεΐας, θεωρῶν ὅτι δὲν εἶναι ἀνάξιον θέμα, ἢ ἐπανόρθωσις πλάνης ἐξαιρετικῶς παχυλῆς, εἰς ἣν ἐν τούτοις περιέπεσαν, ὡς εἶπον, πάντες οἱ ἑρμηνευταὶ καὶ σχολιασταὶ τῆς Ὀδυσσεΐας

» τοῖς ἀπείροις τῶν προσπλέοντων ἀθεώρητος· δι' ὕπερ, οἱ τῶν ἐκ πελάγους κίνδυνον ἀποφευγένοι νομίζοντες, καὶ διὰ τὴν ἄγνοιαν ἄσμενοι πρὸς τὴν γῆν καπλέοντες, ἐξαίφνης ἀποκεκλόντων τῶν σκαφῶν » ἀνελπίστως ναυαγοῦσιν· ἐνιοὶ δέ, διὰ τὴν ταπεινότητα τῆς χώρας οὐ δυνάμενοι προῖδέσθαι τὴν γῆν, » λανθάνουσιν ἑαυτοὺς ἐκπίπτοντες, οἱ μὲν εἰς ἐλώδεις καὶ λανθάνοντας τόπους, οἱ δὲ εἰς χώραν ἔρημον»

¹ ΚΛΑΥΔ. ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ, *Γεωγραφικὴ ὑφήγησις*, Ἔκδ. Διδότου, Δ', ε'.— Δέον νὰ μὴ παροραῖται ὅμως, καίτοι ἄσχετον πρὸς τὴν οὐσίαν, τὸ ὅτι ὁ τε Διδώτωρ καὶ ὁ Πτολεμαῖος, νοοῦν τὸν «λιμένα» ὑπὸ τὴν πραγματικὴν τοῦ ὄρου ἔννοιαν, ἀφοῦ τὸ Ἑπταστάδιον ὑψίστατο κατὰ τὴν ἐποχὴν των, σχηματίζον τοὺς προμνησθέντας δύο ἐκατέρωθεν του λιμένας.

² ΛΕΩΝ. Χ. ΠΑΛΑΣΚΑ, *Γαλλοελλην. Λεξ. ναυτικῶν ὄρων*, εἰς λ. *gagner*. Ἴδὲ καὶ ἐν τῷ παρόντι ὑποσημείωσιν I, σ. 683, θέτουσαν τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των.

³ ADMIRALTY, (Hydrographic Department), Χάρτης 2606: Candia to Alexandretta. — *Ναυτιλ. Ὀδηγ.*, *Mediterranean Pilot*, ἔκδ. 1925, 5, κεφ. 3: Egypt, 48-85.

παντός ἔθνους καὶ πάσης ἐποχῆς¹, ἀπὸ τοῦ Στράβωνος ὅστις ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἐρμηνεύσας ψέγει τὸν ποιητὴν ἐπὶ ἀνακριβείᾳ, μέχρι τοῦ V. Berard (1924) ἐρμηνεύσαντος τοὺς στίχους τούτους οὕτω: «εὗρηται ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ λιμὴν μετὰ ψαμματοῦνος, ὁπόθεν καθέλκουσι τὰ ὀξύπρυμνα πλοῖα, ἀφοῦ ὑδρευθῶσιν ἀπὸ τοῦ μέλανος στομίου τοῦ ὑδρείου»² καὶ αὐτοῦ τοῦ Dörpfeld (1925), καθ' ὃν: ἡ Φάρος «ἔχει λιμένα πρόσφορον πρὸς προσόρμισιν πλοίων ὅπου οἱ ναυτικοὶ ὑδρεύονται καὶ κατόπιν ἀνάγονται εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος»³.

Γνωστὸν ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ κατὰ 350 ἔτη, ὡς φέρεται, μεταγενέστερος τοῦ Ὀμήρου γεωγράφος, Σκύλαξ ὁ Καρυανδεύς, ἀναφέρει ἐν τῷ Περίπλῳ του τὴν Φάρον ὡς «νησον ἄρημον [ἐνλίμενος δὲ καὶ ἀννδρος] . . . Ἐν δὲ Φάρῳ λιμένες πολλοί. Ὑδωρ δὲ ἐκ τῆς

¹ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, *Γεωγραφικά*, ἔκδ. Teubner, Λειψία, 1924, 1, σ. 48, στίχ. 15 κέξ.— ΕΥΣΤΑΘ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ (1100), *Σχόλια εἰς Ὀδύσειαν*, ἔκδ. Weigel, Λειψία, 1825. Δ, 1510, 15.— ΝΕΟΦ. ΔΟΥΚΑ, *Μετάφρ. Ὀδυσσεΐας*, Αἴγινα, 1836.— ΚΩΝΣΤ. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗ, *Μελέτη περὶ Ὀμήρου, ἀφιερωμένη τῇ Α. Ε. τῷ Λόρδῳ Μεγάλῳ Ἀρμοστῇ Σερ Ἑρρικ Οὐάρδῳ, Ζάκυνθος, 14 Ὀκτωβρίου 1852*.— Α. Γ. ΣΚΑΛΙΑΟΥ, *Μετάφρ. Ὀδυσσεΐας*, Ἀθήναι, 1873.— ΠΟΛΥΛΑ, *Μετάφρ. Ὀδυσσεΐας*, Ἀθήναι, 1875.— ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, *Μετάφρ. Ὀδυσσεΐας*, Ἀθήναι, 1883.— Ὡς πρὸς τὴν πεπλανημένην ἐρμηνείαν τοῦ «μέλαν ὕδωρ», πρβλ. ΝΙΚ. Κ. ΠΑΥΛΑΤΟΥ, Ἡ πατρὶς τοῦ Ὀδυσσεύς, Ἀθήναι, 1906, σ. 141 κάτω.— ΦΙΛΙΠΠΟΥ Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Ὀδυσσεύς Νόστος, Ἀθήναι, 1937, σ. 14 εἰς τὸ μέσον.— GEORGIO DARTONA CRETENSIS, *Homeri*, Lugduni, 1538.— ALEX. POPE, *The Odyssey of Homer*, London, 1771.— JOHAM HENRICH VOSS, *Homers Odyssea*, Wien, 1816.— NICOLO DOLVINETTI CORCYRESE, *Odyssea di Homero*, Corfou, 1843.— THEODORE ALOIS BUCKLEY, *The Odyssey of Homer*, London, 1858.— AMBR. FIRM. DIDOT, *Homère L'Odysée*, Paris, 1863.— T. S. NOIGATE, *The Odyssey of Homère*, London, 1863.— DACIER, *Homère, L'Odysée*, Paris, 1875.— GEORGES CONTESSÉ, *La marine d'Autrefois*, Tours, 1897, σ. 19.— VICTOR BERARD, *L'Odysée* (Collection des Universités de France, publiée sous le patronage de l'assist. Guillaume Badet, Paris, 1924), 1, σ. 98.— DÖRPFELD, *Homers Odyssee* (nach Dörpfelds Tagesplan des ursprünglichen Epos von der Heimkehr des Odysseus, in *Deutsche Prosa übertragen von Heinrich Rüter*, 2, München, 1925), σ. 117.

² Op. cit., ἐν ὑποσημ. 1, σ. 681 τοῦ παρόντος: «On trouve dans cette île un port avec des grèves, d'où peuvent se remettre à flot les fins croiseurs, quand ils ont fait de l'eau au trou noir de l'aiguade». Ἐσφαλμένη δὲ ἐνταῦθα καὶ ἡ ἀπόδοσις τοῦ «ἔϊσας» (= ἰσόζυγα, κοιν. καλοζυγιασμένα) διὰ τοῦ fins δηλ. «μετὰ στενώσεων» κοιν. «στελλάδα» — σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ γαλλιστὶ ὁ ὅρος δὲν εἶναι ὀρθός, τοῦ ὀρθοῦ ὄντος «à façons fines» — ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ équilibrés ἢ καὶ contrebancés. Ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τῆς φράσεως «se remettre à flot» ἀπόδοσιν τοῦ «εἰς πόντον βάλουσιν» θεωρῶ ἀνεκδοκίμως ὡς πεπλανημένην, δι' οὗς ἐν ὑποσημείωσει 1 τῆς σ. 683 ἐκθέτω λόγους.

³ Op. cit. ἐν ὑποσημ. 1 σ. 681 τοῦ παρόντος: «Sie hat eine Bucht zum landen bequem, wo die Schiffer Wasser nehmen und dann in das offene Meer gehn». Καὶ θεωρῶ ὑψίστην τιμὴν, ὅτι ἡ ἐρμηνεία μου «ἀνάγουσιν εἰς τὸ πέλαγος» προσεπικυροῦται διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ σοφοῦ Dörpfeld. Ἰδὲ καὶ ὑποσημ. 1, σ. 683.

»*Μαρείας λίμνης ὑδρεύονται ἔστι γὰρ πότιμος*»¹: ὅτι δηλαδή ἡ Φάρος, ἀκατοίκητος οὔσα καὶ ἄνυδρος, ἦτο πρόσφορος πρὸς προσόρμισιν («εὐλίμενος»), παρέχουσα πολλοὺς πρὸς τοιαύτην τόπου («λιμένες πολλοί») εἰς τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ὑδρεύονται ἀπὸ τῆς Μαρεώτιδος λίμνης, ἧς τὸ ὕδωρ ἦτο τότε πόσιμον· προφανῶς δὲ τὸ «ὑδρεύονται» ἀναφέρεται εἰς τὸ «λιμένες πολλοί» δηλαδή, κατ' ἐπέκτασιν, εἰς τὰ προσωρμισμένα πλοῖα, ἀφ' οὔ μάλιστα ὡς χαρακτηριστικῶς τὸ τονίζει ὁ γεωγράφος, δὲν εἶχε κατοίκους ἢ νῆσος. Γνωστὸν ἐξ ἑτέρου, ὅτι ὕδωρ διωχετεύθη εἰς τὴν νῆσον, μετὰ πεντακόσια καὶ τινα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἔγραψεν ὁ Ὅμηρος, καὶ δὴ ὅταν ἐνωθεῖσα ἡ Φάρος διὰ τοῦ Ἑπτασταδίου (331 π. Χ.) πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐγένετο προάστειον αὐτῆς: «ἦν δὲ οὐ γέφυρα μόνον ἐπὶ τῆς νήσου τὸ ἔργον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὑδραγωγίον». Δικαιοῦται διὰ ταῦτα πᾶς τις νὰ διαβλέπη ἀσυνήθη εἰς τὸν Ὅμηρον ἀνακρίβειαν καὶ νὰ διερωτᾶται ταύτης ἕνεκα, ὡς ὁ Στράβων², «πῶς οὖν ἄνυδρον οὔσαν (τὴν Φάρον) φησὶν (ὁ Ὅμηρος) ὕδωρ ἔχειν;».

Καὶ ὅμως πρόκειται περὶ παρερμηνείας ἀρκετὰ κωμικῆς. Ὁ Ὅμηρος, ἐν τῇ χαρακτηριστικῇ αὐτὸν ἀκριβείᾳ καὶ σαφηνείᾳ, οὐδαμῶς παρέλειπε νὰ ἐμφανίσῃ ἑαυτὸν «ναύτην», ὡσάκις τῷ ὑπέκειτο περιπτώσις περιγραφῆς χειρισμοῦ τινος ἢ τηρήσεως πορείας³ ἢ ἐργασίας ἐκτελουμένης ἐπὶ πλοίου καὶ δὴ προπαρασκευαστικῶς διὰ τὸν ἀπόπλουον του⁴. Μία τῶν τελευταίων ἐργασιῶν τούτων, μεγίστης δὲ σημασίας διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ σκάφους, ἦτο, εἶναι καὶ θὰ εἶναι τὸ «νὰ τραβήξουν τὰ βρώμικα νερά τῆς κούτσας», «νὰ ξεχύσουν» (ἢ καὶ νὰ ρετάρουν, ἢ καὶ νὰ ἀδειάσουν) τὴν σεντίνα, «νὰ ἀπαντήσουν τὸ κύτος» τῶν ἐν αὐτῷ λιμναζόντων ὑδάτων ἕνεκα τῆς, μικρᾶς ἀλλὰ συνεχοῦς, διαρροῆς τῶν ἀρμῶν τῶν ἐπηγενηίδων τοῦ σκάφους, «vider l'eau de la cale»⁵ «to bail the water out».

Οὕτω ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῶν στίχων:

ἐν δὲ λιμὴν εὐορμος ὄθεν τ' ἀπὸ νῆας εἴσας
ἐς πόντον βάλλουσιν ἀφυσσάμενοι μέλαν ὕδωρ

εἶναι κατὰ τὴν σύγχρονον τῶν ναυτικῶν μας κοινὴν γλῶσσαν ἢ ἀκόλουθος:

«καὶ εἶναι αὐτὴ καραβοστάσι, μὲ καλὰ ἀράγματα⁶ καὶ ἀπαυτοῦ τὰ καλοζυγια-

¹ ΣΚΥΛΛΑΚΟΣ ΚΑΡΥΑΝΔΕΩΣ, *Περίπλους* κλπ., Λιβύη-Ἀδυρμαχίδα, § 107.

² ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, *Γεωγραφικά*, ἐκδ. Teubner, Λειψία, 1924, 1, σ. 48, στίχ. 11.

³ Α. χ. εἰς εἰς τοὺς ἀφθάρτως θαυμαστὰς στίχους ε, 268-277.

⁴ Α. χ. εἰς ο, 287.

⁵ ΛΕΩΝ. Χ. ΠΑΛΑΣΚΑ, *Λεξ. Γαλλοελλην. ναυτικῶν ὄρων*, εἰς λέξ. vider.

⁶ Τινὲς τῶν συγχρόνων λογοτεχνῶν μας, ἐν οἷς καὶ ὁ συνάδελφος Σπύρος Μελάς καὶ ὁ Κωστής Μπασιτῆς, μεταχειρίζονται διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸν ὄρον «ἀραξοβόλι». Τόσον ὅμως ὁ ὄρος οὗτος, ὅσον καὶ ὁ ὄρος «πλεούμενον», ὃν ἐξ ἴσου μεταχειρίζονται ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ πλοίου ἐν γένει, δὲν εἶναι γνήσιοι: τῆς κοινῆς ναυτικῆς γλώσσης μας ὄροι, ἀλλὰ παρεισαχθέντες, ὁ μὲν κατὰ μίμησιν τοῦ ἐπισήμου

σμένα καράβια ἔξανοίγονται¹ στό πέλαο, ἀφοῦ τραβήξουν τὰ βρώμικα νερά τῆς κούτσας», ἢ ἄλλως «ἀφοῦ ξεχύσουν τὴν σεντῖνα».

Τὴν ἐρμηνεῖαν ταύτην θεωρῶ προφανοῦς ὀρθότητος, διότι ἄλλως τε ἢ παρ' Ὀμήρῳ σημασία τοῦ «μέλαν» (ὄρος ὃν ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει οἱ πλεῖστοι τῶν ἐρμηνευτῶν ἢ σχολιαστῶν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ὁ Dörpfeld, ἀπέφυγον νὰ θιζῶσιν) εἶναι ἢ τοῦ «ἐνδότερον» τοῦ «ἐκ τοῦ βάθους» ἀμφοτέρων τῶν σημασιῶν προσαρμολογούσων εἰς τὴν ἐρμηνεῖαν μου, ἣν καὶ ἡ στοιχειώδης λογικὴ στηρίζει, καίτοι χωρὶς ἀνάγκης, διότι μὲ «μέλαν ὕδωρ» δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πληρῶσι τὰ βυτία των, τὰ πρὸς ἀπόπλουν πλοῖα· ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Ὀμηρος ὁσάκις θέλει νὰ χαρακτηρίσῃ ὑγρὸν τι ὡς «μέλαν» ὑφ' ἣν ἔννοιαν ἐννοοῦμεν σήμερον τὴν λέξιν, μεταχειρίζεται κατὰ προτίμησιν τὴν λέξιν «δνοφερόν», ὡς εἰς τοὺς στίχους τοὺς παριστῶντας τὴν κατατρέχουσαν τὴν ψυχὴν τοῦ Ἀγαμέμνωνος ὀδύνην².

..... Ἄν δ' Ἀγαμέμνων

ἴστατο δακρυχέων ὥστε κρήνη μελάνυδρος

ἦτε κατ' αἰγίλιπος πέτρης δνοφερόν χέει ὕδωρ

καὶ ἀποδίδοντας εἰς ἕκαστον τῶν ὄρων, «μέλας» καὶ «δνοφερός» τὴν ὀρθὴν αὐτῶν σημασίαν.

«ἀγκυροβόλιον», ὃ δὲ κατὰ μετάφρασιν τοῦ «gallegiante» τοῦ ἐν τῇ Ἰταλικῇ ναυτικῇ γλώσσῃ ἀπαντῶντος διὰ πᾶν τὸ πλωτόν, ἴσως δὲ καὶ κατὰ μίμησιν τοῦ Βυζαντινοῦ «πλώμοιο» ὅστις ὄρος ἕμως, μόνον ἐπὶ πολεμικοῦ πλοίου ἦτο ἐν χρήσει. Φαντάζομαι, δὲ ὅτι δημιουργός των ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος Λάμπρος Πορφύρας (Δημ. Σύψωμος), ἀπὸ στόματος τοῦ ὁποίου τοὺς ἤκουσα τὸ πρῶτον, πρὸ πολλῶν-πολλῶν ἐτῶν, κατὰ τινα περιπάτον μας εἰς τὴν Φρεαττύδα.

¹ Ἐμμένω ἀνενοδοιάτως εἰς τὴν διὰ τοῦ «ἀνάγω» καὶ οὐχὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ «καθέλω» ἐρμηνεῖαν. Διὰ τὸ «καθέλω» τὸ «ρίχνω στὴ θάλασσα» θὰ μεταχειρίζετο ὁ Ὀμηρος καὶ τὴν φορὰν ταύτην τὸ εἰδικὸν ῥῆμα κατεῖρω, ὅπως τὸ μεταχειρίζεται πάντοτε, ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα, ὁσάκις πρόκειται περὶ καθολικῆς πλοίου, ὡς λ. χ. «μοχλοοῖσιν δ' ἄρα τήγχε κατεῖρυσεν εἰς ἄλα δῖαν» («Ὀδυσσέως σχεδιά» ε, 261), «νῆς τε κατεῖρησται» («Ὀδυσσέως σύστασις πρὸς Φαίακας» θ, 151) καθὼς καὶ εἰς «Ὀδυσσέως πρὸς Εὐμαιον ὁμιλία» ξ, 332 καὶ εἰς «Ὀδυσσέως καὶ Πηνελόπης ὁμιλία». Ἀναγνωρισμὸς ὑπὸ Εὐρυκλείας τ, 289 κ. ἄ. Τῶν ναυτικῶν δὲ ἐχόντων πάντοτε ἰδίαν καὶ ὁμοίαν νοστροπίαν, ἀσχετῶς ἐποχῆς των ἢ ἐθνικότητός των, ἡ διαφορὰ καταφαίνεται ἀκόμη ἐναργέστερον, ἀπὸ τοὺς ἀντιστοίχους γαλλικοὺς ὄρους. ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγλικούς ἀκόμη: «mettre à l'eau» (ἀγγλ. to launch) τὸ «καθέλω» τὸ «ρίχνω στό γιάλό»· ἀλλὰ *mettre en mer*, ἀγγλ. *to put (out) to sea* (ἀμφότερα δηλαδὴ ἀκριβῶς τὸ «ἐς πόντον βάλλουσιν») τὸ «ἀνάγειν» τὸ «πέρνω» τὸ πέλαο» τὸ «ξανοίγομαι».

² Ἰλιάς, «Πρεσβεία πρὸς Ἀχιλλεῖα. Λιταί», I, 15. Ἴδὲ καὶ ΕΡ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ, *Θησαυρός τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* εἰς λ. *δνοφερός*. Μόνον διὰ τὸν οἶνον προτιμᾷ τὸ «μέλας», ὡς λ. χ. ε, 265 κ. ἄ. Φαντάζομαι δὲ ἐξόφθαλμον τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐννοιῶν τοῦ «μέλαν», μέχρι τῆς μεταπτώσεώς του εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ «μαῦρο»: μέλαν/τὸ ἀπὸ βάθους/τὸ, λόγῳ τούτου, μὴ φωτιζόμενον/τὸ «βαθὺ» εἰς ἀπόχρωσιν λ. χ. «μέλας οἶνος»/τὸ «σκοῦρο»/καὶ κατ' ἐπέκτασιν τέλος τὸ μαῦρο. Δεδομένου δὲ ὅτι κοιναὶ ἀνάγκαι ἦγα-

Ἐν τέλει δὲ καὶ ὡς ἐκ περισσοῦ ὑπομιμνήσκω, διὰ τὸν μὴ ναυτικὸν ἀκροατὴν ἢ ἀναγνώστην μου, ὅτι ἡ προφύλαξις, περὶ ἧς κατὰ τὴν ἀπόλυτον πεποιθήσιν μου ὁμιλεῖ ὁ Ὅμηρος, ἐξετελεῖτο ἀνέκαθεν, ἐκτελεῖται εἰσέτι καὶ θὰ ἐκτελεῖται πάντοτε, παρ' ὅλων τῶν πλοίων, ἀπὸ τοῦ μεγαλειτέρου καὶ διὰ μηχανικῶν μέσων ποικιλλόντων κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ πλοίου¹, μέχρι τῆς μικροτέρας «μπρατσέρας» ὅπου «τραβοῦν τὴν σεντίνα μὲ τὴν «σέσουλα»² μέχρις ἐξαλείψεως παντὸς ἴχνους ὕδατος ἐν τῷ πυθμένι τοῦ κύτους.

Ἡ καθολικὴ αὕτη πλάνη ὠφείλεται, ὡς προέφην, εἰς τὸ ὅτι τῶν μὲν δεινῶν ἐρμηνευτῶν τὴν σοφίαν δὲν παρηκολούθουν γενικαὶ τῶν ναυτικῶν πραγμάτων γνώσεις, ἀφ' ἐτέρου δὲ οὐδενὸς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ μας, ἢ ἄλλου τινὸς περὶ τὰ ναυτικὰ εἰδικῶν, ἔτυχεν ἕως τοῦδε νὰ προσηλωθῆ ἡ προσοχὴ ἐπὶ τῆς λεπτομερείας ταύτης.

RÉSUMÉ

Les vers δ 354 359 de l'Odyssee, dont le sens est purement géographique et nautique, ont été diversement interprétés, de temps à autre. Pourtant, aucune divergence ne s'est manifestée en ce qui concerne la signification des trois derniers mots ἀφυσσάμενοι μέλαν ὕδωρ du vers 359. Mais cette conformité d'interprétation doit être attribuée, à ce que tous les commentateurs et traducteurs d'Homère, à quelque nation ou époque qu'ils appartenissent, depuis Strabon et Eustache de Salonique jusqu'à Victor Berard et à Dörpfeld, était d'accord, non qu'ils eussent rendu le sens exacte de ces mots, mais, au contraire, parce que, tous, ils commettaient la même erreur, en les traduisant par des paraphrases telles que «après avoir fait leur eau, de l'aiguade à eau trouble». Or, il ne s'agit pas de cela. Il y a là,

γον τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὰς κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις ἐννοίας τῶν λέξεων πάσης γλώσσης, τὸ ἀνωτέρω ἐπιχειρημά μου, ὡς πρὸς τὰς μεταβατικὰς ἐννοίας τοῦ «μέλαν», ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ παραδειγματικῶν ἐξ ἄλλων γλωσσῶν: *obscur* (λατιν. *obscurus*) καὶ τὰ συνώνυμα αὐτοῦ *foncé*, *sombre*, *ténébreux*, τὰ λόγῳ βάρους μὴ δεχόμενα πρόσπτωσιν φωτὸς) *couleur obscur*, βαθὺ χροῖμα. Ὅμοιος *dark* τὸ σκοτεινόν, διὰ τὸ ἀφώτιστόν του) *dark blue* τὸ βαθέως κυανοῦν. Ὅμοιος, *scuro* κτλ.

¹ E. BREART - ΗΛ. Φ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἑγχειρίδιον ἐξαρισμοῦ καὶ χειρισμοῦ, 1870, σ. 298-300.— *Κανονισμὸς καθηκόντων προσωπικοῦ μηχανῶν ἐπὶ τῶν Β. Πλοίων*, 1914, ἀρθρ. 26: «ὁ ἀξιωματικὸς μηχανικὸς ὀφείλει νὰ βεβαιουῖται συνεχῶς, ὅτι αἱ ἀντλῖαι τοῦ κύτους ἐργάζονται καλῶς. » Τὸ βάθος τοῦ ἐν τῷ κύτει ὕδατος . . . σημειοῦται εἰς τὸ πρόχειρον ἡμερολόγιον τῆς μηχανῆς ἀνὰ πᾶσαν » φυλακὴν.— *Κανονισμὸς τῆς ἐπὶ τῶν Β. πλοίων ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας*, 1879, ἀρθρ. 577: Ἐνάλογος διάταξις.— *Κανονισμὸς τῆς ἐπὶ τῶν Β. πλοίων ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας*, 1889, ἀρθρ. 255: Ἐνάλογος διάταξις.

² Πρωτόγονον ἐξ ἐσκαμμένου ξύλου ἐπίμηκες κατασκευάσμα, φέρον χειρολαβὴν καὶ ὕπερ προσομοιάζον πῶς πρὸς τὸ σύγχρονον «φαράσι», εἶναι στενωτέρον πῶς αὐτοῦ. Χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων ἕως σήμερον, διὰ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ κύτους τῶν πλοιαρίων ἀπὸ τοῦ εἰς αὐτὸ εἰσρέσαντος ὕδατος. Ἡ ἐπίσημος ὀνομασία του ἀντλίου, ἢ δὲ γαλλικὴ *escape*.

comme je l'explique dans le texte, un contre-sens qui frise le comique. En effet, «Homère-nautique» que la correction et la clarté caractérisent, n'omet jamais de mentionner aucune des manœuvres et aucun des gros travaux effectués à bord, surtout lorsqu'il s'agit des préparatifs d'appareillage, comme fut, est encore et sera toujours, «le vidage des eaux de la sentine» qui pénétrant, peu à peu et sans arrêt, à travers les coutures de bordages des œuvres-vives de la coque, stagnent à la cale. D'où il résulte, que les vers δ 358-359:

ἐν δὲ λιμὴν εὐορμος, ὅθεν τ' ἀπὸ νῆας εἴσας
ἐς πόντον βάλλουσιν, ἀφυσσάμενοι μέλαν ὕδωρ

doivent se traduire: «*il se trouve la (c. à. d. à l'île de Pharos) abri à excellents mouillages, d'où les bateaux équilibrés gagnent le large, après avoir vidé les eaux de leur cale*».

Je considère cette interprétation comme rigoureusement exacte car, ici, μέλαν ne signifie ni «noir» ni «trouble» — autrement le poète aurait écrit δνοφερὸν — mais «de plus dedans», «de la profondeur».

La méprise générale, à laquelle a donné lieu l'interprétation de cette phrase est due, d'une part à ce que les savants commentateurs de l'Odyssee manquaient des connaissances nautiques élémentaires et, d'autre part, à ce qu'aucun spécialiste en matière maritime n'a fait attention à ce détail.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΗ ΜΕΛΟΥΣ

ΒΙΟΛΟΓΙΑ.— Zur Insulinwirkung auf den Stoffwechsel der Leber*

von **Anast. A. Christomanos**. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ἰωακείμογλου.

Im Gegensatz zur glukoseerniedrigenden Wirkung des Insulins nach intraangialer oder subcutaner Zufuhr, ist seine Wirkung auf den Fettgehalt der Leber umstritten. So fanden Hepner und Wagner¹, Erniedrigung der Iodzahl des Leberfettes durch Insulin, und eine Vermehrung des Leberfettes bei der Autolyse, dagegen findet Theis² eine Verminderung der Lipide der Leber beim Kaninchen nach Insulin. Nach Tangl³ bewirkt Insulin Erhöhung der ungesättigten Säuren im Blut. Anderenteils bleibt beim gesunden Tier der Fettsäuregehalt der Leber bis zur hypoglykämie-

* ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Α. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΥ. Ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἰνσουλίνης ἐπὶ τὴν διάμεσον ἀνταλλαγὴν τῆς ὕλης τοῦ ἥπατος.

¹ Biochem. Zeit. 189. 322. 1927-193. 187. 1928.

² Jour. Biol. Chem. 77. 75. 1928.

³ Biochem. Zeit. 241. 87. 1931.